

noster ende vijf aue maria mit alsoe groter ynnicheit, also hi der heylighen wonden tot elken pater noster ene kundichde²⁾ mit reuerenciën...

Ten derden.

Als hi te middaghe ten eten gaat, soe en sal hi niet ter tafelen loopen mit onreynen handen, als een beest daer gheen verstant in en is, mer hi sel den here dancken voer sine gaue, ende lesen verstandelike mit ynnicheit sinen benedicite of een pater noster. Ende na dat eten sine gracias...

'Is telkens weer: „hi sal”: hij moet dit en hij moet dat doen.

Daarvan zouden meer voorbeelden zijn aan te halen. Telkens weer beginnen de verhandelingen ongeveer als volgt:

„Wie een goet kerstenmensch wil wesen, die pine hem dit ouer te lesen ende mercke wat hier in bescreuen staet...” zooals „Een Fundament van der Kerstenre Gelooue”, een ander geschrift, aanving.

Genoeg om te doen zien, hoe het type van de vroomheid in de eeuw vóór de reformatie in wezen toch verschilde van de godsvrucht, zooals men die bij de latere Protestanten en in het bijzonder bij de Gereformeerden vond. De gedachte van de vrije genade in Christus door de verlossing door het bloed Zijn kruises, van de groote waarde van de kennis van den weg des heils, kwam eerst dáár op den voorgrond.

Een derde punt van verschil tusschen het godsdienstonderwijs op het laatst der Middeleeuwen en in den reformatorischen tijd ligt hierin, dat men geen eigenlijk catechisatieboek had in de eerst bedoelde periode.⁴⁾

Een afgerond boek, dat een overzicht van de hoofdzaken van heel de belijdenis inhield, zooals de catechismi der Protestanten zulks al dadelijk deden, kende men eigenlijk niet. Vandaar dat het woord catechismus beteekent het catechetisch onderrecht door den priester te geven, maar dat het woord catechismus bij de Protestanten een boek gaat beteekenen, waarin een summa der leer is vastgelegd met de bedoeling er de jeugd door te onderwijzen.

Is straks alzoó het godsdienstonderwijs bij de Protestanten veel meer een gesloten eenheid dan bij de christenen in de vijftiende eeuw, ook de band tusschen godsdienstonderwijs en kerk en daarmee tusschen godsdienstonderwijs en kerkelijken ambtsdrager wordt na de Reformatie veel nauwer aangehaald.

2) Kundichen, condigen = bekend maken, verkondigen.

3) Zie verder bij Troelstra a. w. XVII.

4) Wel bestond het *Liber Floretus*, het eenige mij bekende schoolboek, dat de dogmatische stof tot inhoud heeft en dat geschreven werd door Bernard van Clairvaux, maar dit boek deed waarschijnlijk alleen dienst voor degenen die verder studeerden, gelijk het dan trouwens ook in het Latijn was gesteld. Het werd o. a. in 1501 nog herdrukt, een uitgave uit dit jaar bevindt zich in de Leidse Universiteitsbibliotheek, terwijl volgens Troelstra a. w. ook in Utrecht een handschrift is te vinden.

POPULAIR-WETEN - SCHAPPELIJKE SCETSEN

Zoon van David.

Th. Zahn heeft de meening verdedigd, dat Maria, de moeder des Heeren, uit den stam van Levi was en dat Christus slechts vanwege „het vaderschap naar de wet” van Jozef Zoon van David kan worden genoemd. Vele, ook niet-schriftgeloo-vige exegeten, hebben zich tegen dit gevoelen verzet. Voor wie de Schrift gelooven, schijnt ons vooral Hebr. 7:14: „Want het is openbaar, dat onze Heere uit Juda gesproken is” en de heele gang van het betoog in Hebr. 7 onomstootelijk vast te stellen, dat wij Zahn hier niet volgen mogen. Het is juist het bijzondere van het priesterschap van Christus, dat het „naar de ordening van Melchizedek” is, en dat Hij „behoort tot een anderen stam (dan dien van Levi), van welken niemand zich tot het altaar begeben heeft” (Hebr. 7:13).

Priesterschap en Koningschap zijn in Israël naar het vleesch niet te combineeren. De priester-stam is een andere dan de koningstam. De dienst van den tempel is voor Aäron, en de scepter van den koning zal van Juda niet wijken.

Echter draagt de verbinding van het priester-ambt aan Levi's stam reeds in het O. T. duidelijk een tijdelijk karakter. Eigenlijk zijn al de mannelijke eerstgeboornen uit Israël bestemd voor den dienst des Heeren (Num. 3:12, 13; 8:17, 18). Het priesterschap aller geloovigen is reeds een Oud-Testamentisch ideaal. Ook de persoonlijke levenswijding aan den Heere in het Nazireaat brengt dit tot uiting.

Daartegenover is het koningschap over het volk van God voor immer aan het huis van David gebonden (II Sam. 7:13).

Dat de personeele unie tusschen den koningstroom en de hoogepriesterlijke waardigheid onder de oude bedeeeling een onmogelijkheid was, wisten de „vromen” nog, toen de afstammelingen der Makkabeëen, gesproken uit den stam van Lévi,

Wij moeten toch niet vergeeten, dat in de vóór-reformatorische eeuw het leven der eenvoudigen en de opvoeding der kinderen der eenvoudigen weliswaar gekenmerkt wordt door een sterke gebondenheid aan den dienst Gods, maar dat daarnaast ook lijnen loopen, zoowel in het leven der kerkelijke ambtsdragers als in de verleggenwoordigers van wetenschap en schoolwezen, die meermalen bepaald diametraal tegengesteld zijn aan hetgeen wij bij de meer eenvoudigen vinden.

Wij komen hierop in de volgende hoofdstukken nog wel nader terug.

De levenshouding in de Middeleeuwen is bovendien een andere dan Protestanten dikwijls denken. Het kan niet ontkend worden, dat voor het Protestantens besef, althans voor het besef van de protestantische geloovigen in de landen waar de Calvinistische reformatie ingang vond, innige vroomheid en een losse levensstoon moeilijk naast elkander gevonden kunnen worden. Maar in Roomsche streken en Roomsche landen ziet men het veelszins anders. Daar zijn er die enerzijds een oprecht vroom leven leiden en anderzijds toch een losheid van levensstoon kennen, zelfs zich gemakkelijk laten verleiden tot wat Protestanten als een spel met heilige dingen in de ooren klinkt.

Dit hebben wij te bedenken bij het waardeeren van de onderscheiden verschijnselen in de Middeleeuwen. Immers in allerlei kluchten werden ondanks den devoten toon die in het gezinsleven werd gevonden, geestelijken, zelfs bisschoppen, op onbarmhartige wijze bespot.

Deze schijnbaar dualistische levenshouding bereidde ondanks zichzelf den weg naar de Reformatie. Er was immers critiek op de officiële kerk en anderzijds was er toch een oprechte vroomheid die straks in de Reformatie eigen vrucht vond.

Wij meenden ditmaal door een uitvoerig citaat ons boek het best bij onze lezers te kunnen in-leiden.

J. W.

Kinderen, wat zijn ze?

II.

Het spelend kind.

Een der meest opvallende verschijnselen in het kinderleven is het spel. Het kind is pas echt kind als het speelt.

Dát een kind speelt is een zoo gewoon verschijnsel, dat velen ook hier pas door de uitzondering — een ziek of idioot kind speelt niet — de bevestiging van den regel, van deze levenswet opmerken. En wat voorheen vanzelfsprekend leek, blijkt dan diep van zin te zijn. Het moge enigszins geweldig en vreemd klinken: in het spel ligt een probleem verborgen, het probleem van het kind-zijn zelf.

als Hasmoneeën niet slechts voor zich het hoogepriesterschap, maar eveneens het koninklijk régime opeischten. Ze hebben tegen deze usurpatie meermalen geprotesteerd.

Ja, het feit van het „onwettig” koningschap dezer Leviëten heeft in Israël een debat ontketend, dat in Jezus dagen de gemoederen nog fel bezig-hield. Het debat n.l. over het leiderschap van het volk van God.

Men herinnere zich slechts wat het evangelie van Johannes vertelt over den arbeid van Christus in Jeruzalem tijdens het Loofhutenfeest en over de reactie der Joden daarop. Bij die gelegenheid kreeg de prediking en het werk van Christus val op de groote massa in Jeruzalem. Er zijn er, die bijna niet meer los van Hem kunnen komen. Er zijn tekenen, dat men Hem als Leider wil gaan erkennen. Het debat begint, of Hij de Christus ook zou kunnen zijn (Joh. 7:40 e.v.). Met name na de genezing van den blindgeboorne zijn velen geneigd Hem als den Leider te gaan begeeren. Dan nemen de Farizeeërs hun stelling in het debat, en wijzen de bijna populair wordende opvatting over Jezus pertinent af. „Deze mensch is van God niet, want hij houdt den sabbat niet” (Joh. 9:16).

Daarop neemt Christus zelf positie in het debat. Daarvan staat het verhaal in Joh. 10, in de woorden over den goeden Herder. Er zijn al heel wat indringers tot het volk van God gekomen, die geen ander doel hadden dan dat van den roover, die in de schaapskooi binnenklautert om de dieren van de kudde te stelen en te slachten.

Er is over het leiderschap druk gediscussieerd. Behalve aan wat bekend is over het verzet der „vromen” tegen de aspiraties der Hasmoneeën, verhaalt ons 'N. T. van een politieke partij, die der Herodianen, die blijkbaar een programpunt aan deze kwestie wijdden. Wanneer later het Sanhedrin in Jeruzalem verleggen zit met de apostelen en de gemeente des Heeren, kalmeert Gamaliël de gemoederen door een herinnering aan de dagen, dat 't zelfde debat zich kringde om de figuren van Judas den Galileeër en Theudas.

Wanneer, ten dage der Loofhutenfeesten, de discussies zich concentreeren om den persoon van Christus, en de vraag onder de schare levendig is, of Hij Verleider of Leider, Gezalfde of Indrin-

'Is dan ook heel best te verstaan, dat onder de kinder-psychologen juist het kinderspel zoozeer de aandacht trok en dat zij vooral via deze levensoperbaring trachten door te dringen tot den eigen aard van het kind.

Het spelend kind stelt ons voor een van de moeilijkste, doch levens een van de schoonste opgaven. In de herinnering daaraan bloeien eigen jeugdverrukkingen weer op.

Wie het spelend kind observeert, komt al aanstonds te staan voor de vraag, waarom het speelt.

Het kind speelt met lichaam en ziel, het speelt volkomen. Het is een levensbehoefte; het móet spelen. Het spel is hem doel, geen middel. Maar dat doel is het zich niet bewust.

Welke stuwkrachten werken hier van binnen uit? Een kind dat niet speelt, dat het spel onthouden wordt, verwelkt als een plant die losgerukt is uit den voedingsbodem.

Het spreekt vanzelf, dat men gezocht heeft naar een verklaring van dit levensverschijnsel in het kinderleven. Voor en na zijn er zoo verschillende spel-theorieën ten beste gegeven.

Men heeft het spel beschouwd als een soort veiligheidsklep voor overvloedige levenskracht. Er zijn er geweest, die meenden, dat het kind zekere gedragingen, die het afleeren moet, in het spel gaat ontladen, uitzieken.

De gangbare opvatting is deze, dat het spel voor het kind een vooroefenschool van het leven is, waarin de lichamelijke en de geestelijke functies worden „ingestudeerd”. Datgene wat in het kind is aan gaven en krachten, als in een knop besloten, wordt door het spel tot ontwikkeling en tot rijker ontplooiing gebracht. Daarom is in het spel ook zoo goed het karakter van het kind te onderkennen; vooral in het spel van meerdere kinderen, in het samenspel, teekent de eigenlijke aard zich wel eens zeer scherp af.

In dit alles heeft „spel” wel een ruimere betekenis dan in de gangbare opvatting. Het begint al in de eerste levensmaanden. Zoo moet het „lallen”, het monotone uitstooten van klanken, opgevat als een „spel”, de vooroefening van het spreken. Het is de onbewuste training van het spraakmechanisme, het instrument waarmee straks de gedachten als klanken worden vertolkt. Juist de spraakontwikkeling bij het jonge kind is bijzonder belangwekkend. In de taal toch heeft de spraak der creatuur haar hoogsten vorm gekregen. In zijn spraak, d.i. in zijn zelfopenbaring — en dat niet enkel door het woord, ook door gebaar: er liggen vele uitdrukkingsmogelijkheden in den mensch — komt het uit zijn geslotenheid en verborgenheid te voorschijn.

Het is opmerkelijk, hoe het kind alles betreft in het spel en daardoor die eigenaardige spel-sfeer schept, welke wij, o zoo vaak, misverstaan. Zelfs het heilige wordt wel eens betrokken in de sfeer van het spel. We denken b.v. aan het in-

ger, Licht dan wel Dwaallicht is, spreekt Christus Zijn woord, dat boven het debat ver uitrijst: „Ik ben de deur”. Ik laat tot de schapen toe. De herders gaan door Mij in! Dan gaat Jezus niet naast de Makkabeëen, Herodes, Judas en andere „herders” staan. — Zoo laat Hij dat ongeloofig debat eerst doodloopen. Doch als Hij dan de kwestie heeft aangeroerd van den onwettigen toegang — 't klauteren over den muur, 't indringen van elders — dan gaan Zijn gedachten ook over dat inklimmen zelf en over het snoode doel ervan: stelen, slachten, verderven! En de Heiland houdt Zich daarbij niet in. Zijn komen tot de kudde, tot Israël is zoo heel anders. „Ik ben gekomen, opdat ze het leven hebben en overvloed hebben.” „Ik ben de goede Herder.”

De herinnering aan deze dingen is noodig, om goed te verstaan wat het verhaal van de geboorte van Christus zegt over zijn „Zoon van David” zijn. Mattheüs wijdt aan deze zaak een heele genealogie. Jozef ontvangt in deze situatie zijn ambt, om afstand te doen van zijn erfrechten op Davids troon ten behoeve van Maria's Zoon. Bij Lukas teekent de engel onder meer de positie van Hem, die Maria baren moet, met deze woorden: „God de Heere zal Hem den troon van Zijn vader David geven”.

Het evangelie heeft de pretentie, het verlossende woord te spreken in den nood van Israël, die klaagde in het boeiend debat over het leiderschap.

Het kan dat spreken, omdat God Zijn verbond gedenkt; omdat ook dat geweldig werk, waarvan 't Nieuw-Testamentisch evangelie ons verhaalt, aan-sluit bij en voortzetting is van wat Hij eertijds deed.

Want immers, wanneer de tijd gekomen is voor God om aan de wereld en aan Israël den Heiland te openbaren, dan is daar het mysterie van den Heiligen Geest. Dan is er directe, onmiddellijke werking van God zelf en door Zijn Geest. Dan is er repetitie, en meer dan dat, van wat er was, toen Hij de wereld formeeren ging en toen de Geest „zweefde” op de wateren. Maar als dat wonder dan geschieden moet, dat alle eeuwen vervult met verbazing, en dat bewerkt dat onder ons schuldige menschen, die Adam hebben tot een vader en tot een erfliet van onverzoende schuld

tochtje-sp. Palmzond. zich daara. precies zo. van onze. schelijk d.

Een opn. verniet. kind z'n. juist dat. Dat daari. openbaa. loof, dat. verstaat. mislukt s. dingen, w. ageerd.

Aanv. vechte. eveneens. taak.

Bizonde. terny en. een mooi. joagen. V. kind in 't. zoo vaak. wel een z. toeven, schenhar. wel zeer. „l'Age san. ongevoel. leven. „T. eens een. meester c. grooten. Is dat.

Hebt u. „zin” lee. mische. beweginge. ernst! — Vooral 'n. fabrikant. door juis. de kleine.

Daaron. kinderspe. van kinde. kind-zijn. eens kijke. 's Zaterdag.

Het z.g. verschijn. woon zijn.

bij God. gelijk, ui. volheid. niet voor. moet er. spoedig. het huis. het won. prijs.

God va. ping met. kens toe. werk aar. van onde. plaats. buiten d. het gesla.

Het is. daad van. en in de.

Want. dend wo. de schap. pretentie. God, van. wel een. van Dav. omdat b. zullen ze. schikt b.

God ko. nu, Hij. gesticht. de Geest. maar Zij. waard; . „geen p. gegolden. Tegenc. pleiten v. verkoren. zel het l. de hel. ijdel, en. Verkiezi. dat zalij.